

Sanankäytön opas

ERKKI VASAMA *Sanankäytön opas*. Kirjayhtymä, Helsinki 1963. 119 s.

Miltei krooniselta tuntunut ainekirjoitusoppaiden puute helpottui ratkaisevasti viime syksynä. Vuokko Raekallio-Teppo julkaisi pätevän yli 300-sivuisen neuvokkinsa »Miten laadin aineen», Terttu Tupala miltei yhtä laajan esityksen »Ainekirjoituksen avuksi». Tekijät kiinnittävät päähuomionsa kirjoitelman rakenteeseen. Asiaproosan nykyongelmia pyrkii ratkomaan Matti Hako repäisevässä kirjasessaan »Hyvääkin parempaa suomea» (viitataan Suomalaisen Suomen 8/1963 ja Valvojan 2/1964 arviointeihin). Samoihin tavoitteisiin tähtää jyväskyläläisen lehtorin Erkki Vasaman »Sanankäytön opas».

Vasaman yllykkeenä ei ole huomionherättäminen; hän haluaa asiallisesti perehdyttää ennen kaikkea lukion oppilaat ajankohtaisiin oikeakielisyy- ja tyyliipulmiin. Tuoreetkin Suomen Akatemian kielilautakunnan suositukset ovat ehtineet mukaan; esim. lyhentämisestä, vieraiden nimien ja lukusanojen taivuttamisesta sekä yleensä oikeinkirjoituksesta annetaan selkeät ohjeet.

Sanankäytön opas ei ole tavanomainen kuiva sääntökokoelma. Päinvastoin: sen perusaatteena on oppilaiden aktiivisuus. Näille annetaan runsaasti korjattavia harjoituslauseita, jotka pakottavat asioiden pohtimiseen ja selvittä-

miseen. Virheet Vasama paljastaa usein pelkästään reunaviitteissä, ja säännön muovaamisenkin hän toisinaan jättää oppilaiden tehtäväksi. Didaktisesti tämä on varmasti oikea menettely. Onnistumisen edellytyksenä kuitenkin on, että lukiolaiset vankasti hallitsevat keskikoulun kielioppikurssin. Summittainen viite voi sellaisenaan johtaa suorastaan väärinkäsityksiin. Esim. yksinkertaistetuista objektiivisäännöistä ei ennalta asioihin perehtymättömälle ole juuri apua. Miten on muuten tulkittavissa reunahuomautus »Lauseenvast. obj. säilyttää muotonsa» (s. 49)? Ehkä Vasama tapailee Saarimaan Kielenoppaan vanhojen painosten (esim. 3. painos, s. 164) seuraavaa ohjetta: lauseenvastikkeen objekti »on samassa muodossa kuin siinä sivulauseessa, jonka asemesta lauseenvastiketta on käytetty». Viitteensä sovellukseksi Vasama tarjoaa mm. lausetta *Matti kertoi sinne rakennetun uusi talo*. Saarimaa jättää näin selvästi kielen järjestelmää loukkaavan esimerkin antamatta. Partisiippirakenteen passiivin partisiippiin objektiin hänen sääntönsä ei näet päde. Kielenoppaan uusissa painoksissa se onkin Setälän Suomen kielen lauseopin edellyttämässä asussa (vrt. Setälä, Suomen kielen lauseoppi¹⁴ 26. §, 120. § 4).

Vasaman mukaan appositio »viittaa lauseen subjektiin» (s. 53). Ei siis voida sanoa: *Laiskuutensa seurauksena hän jäi luokalleen*. Mutta yhtä hullunkurista on tietenkin väittää, että *hänet jätettiin lais-kuutensa seurauksena luokalleen* tai että *laiskuutensa seurauksena hänen täytyi jäädä luokalleen*. Ts. appositio viittaa myös passiivilauseeseen objektiin samoin kuin ajatussubjektiin (ks. Setälä, Suomen kielen lauseoppi¹⁴ 35. § 2. muist.). Epälooginen appositio ja predikatiiviadverbiaali ovat hyvää vauhtia yleistymässä muotivirheiksi; niiden torjuntaan olisi syytä paneutua huolellisesti.

Epätarkkuuksien luetteloja voisi jatkaa. Harvoin ylimalkaisuudesta tosin

suoranaista vahinkoa koituu. Esim. seuraavasta predikatiivin luonnehdinnasta (s. 54) lienee yhtä vähän harmia kuin hyötyä: »Predikatiivin partiaalisuuteen (totaalisuuteen) näyttää vaikuttavan subjektin laatu (määräisyys tai epämääräisyys = spesies)».

Suurin piirtein annettu ohjeisto on kelvollista. Tuskinpa esim. *johruuen-* ja *riipruuen-*villityksestä selvittää, ellei Vasaman tapaan julisteta ilmauksia kokonaan pannaan. Edustava ja oppaalle luonteenomainen on lauseenvastikkeiden esittely. Niukat mutta selvät viitteet johdattavat virhenäytteiden analysointiin; kielioipista ja opettajan mahdollisista selityksistä saadaan lisäperustelut.

Turhasta konservatiivisuudesta Sanankäytön opasta tuskin voi moittia. Monikon illatiivin *siin-*päätteen osittaisessa hyljinnässään Vasama kuitenkin on vanhoillisempi kuin vallitseva käytäntö. Hän ei nimittäin katso voivansa hyväksyä *tiehyisiin*, *lyhyisiin*-tyyppiä, vaikka kielilautakuntakin pitää *siin-*päätettä sopivana kaikkiin niihin paradigmoihin, joiden monikkovartalo päättyy supistumadiftongiin.

Erityiskiitoksen ansaitsevat Vasaman tyyliohjeet ja -harjoitukset. Havainnollisesti hän esim. selvittää symmetriäkäsitteen avulla rinnastusvirheiden luonnetta. On yhtä sopimatonta rinnastaa vaikkapa sivulause ja lauseenvastike kuin puhua vakavissaan samassa virkkeessä »Muttsin vaarin yskästä ja koko maailman terveystilanteesta». Kielivirheen ja tyylivirheen samastamista ei voitaisi juuri selvemmin osoittaa. Etenkin tiivistämisharjoitukset vaikuttavat onnistuneilta: niiden avulla paljastunevat substantiivi- ja adjektiivitaudin sekä yleensä turhasanaisuuden oireetkin.

Vasaman oma sanankäyttö on miellyttävän kiihкотonta. Hän tulee ehkä huomaamattaan osoittaneeksi, ettei onnistunut lopputulos välttämättä edellytä gottlundmaista pirteyttä eikä edes 'virallisen kielenhuollon' tölväisemistä.